

J . M .
COETZEE

JĖZAUS
MOKYKLOS
META I

Iš anglų kalbos vertė
Rasa Drazdauskiė

KULTINĖS KNYGOS

Sofoklis

Vilnius, 2017

Algunos dicen: Nunca segundas partes fueron buenas.*

DON QUIXOTE II.4

* Kai kas sako, kad tēsinys niekada nebūna ko nors vertas (isp.)

1 SKYRIUS

Jis tikėjosi, kad Estrela* bus didesnė. Žemėlapyje ją ženklino tokio pat dydžio taškas kaip Novilją. Tačiau Novilja buvo miestas, o Estrela – viso labo plačiai išsidriekęs provincijos miestelis, iš visų pusių apsuptas kalvų, kaimo laukų ir sodų, tarp kurių vingiuoja lėta upė.

Ar pavyks Estreloje pradėti naują gyvenimą? Noviljoje galėjo tikėtis, kad būstą jam suras Perkėlimo centras. Ar jis, Inesa ir berniukas čia susiras, kur gyventi? Perkėlimo centras kupinas geros valios, tai gryniausias neasmeniško pobūdžio geros valios įsikūnijimas, bet ar jis rodys gerą valią bėgliams nuo įstatymo?

Chuanas – keleivis, kurį jie paėmė pakeliui į Estrelą – pasiūlė susirasti darbo kokiam nors ūkyje. Ūkininkams visada reikia samdinių, sako jis. Didesniuose ūkiuose yra net specialūs miegamieji barakai sezoniniams darbininkams. Baigus skinti apelsinus, prinoksta obuoliai; jei ne obuoliai, tai vynuogės. Estrela ir jos apylinkės – tikras gausybės ragas. Jei jie nori, jis gali jiems prirodyti ūkį, kuriame kadaise dirbo jo draugai.

* Miesto pavadinimas reiškia „žvaigždė“ (isp.)

Jis susižvalgo su Inesa. Ar paklaudyti Chuano patarimo? Ne dėl pinigų, pinigų jis turi pilną kišenę, jie puikiau-siai galėtų apsistoti viešbutyje. Bet jei Noviljos valdžia jų iš tiesų ieškos, gal būtų geriau tarp bevardžių klajūnų?

– Taip, – sako Inesa. – Važiuojam į tą ūkį. Jau ir taip per ilgai tupim automobilyje. Bolivarui reikia palakstyti.

– Atrodo, kad man irgi, – sako jis, Simonas. – Tačiau ūkis – tai ne stovyklavietė. Ar tu, Inesa, pasirengusi visą dieną saulės atokaitoje skinti vaisius?

– Darysiu, kas man priklauso, – atsako Inesa. – Nei daugiau, nei mažiau.

– Ar aš irgi galėsiu skinti vaisius? – klausia berniukas.

– Deja, tu ne, – atsako Chuanas. – Įstatymai neleidžia. Tai būtų prievartinis vaiko darbas.

– Aš galiu dirbti vaiko darbą, – sako berniukas.

– Neabejoju, kad ūkininkas tau leis skinti vaisius, – sako Simonas. – Tik ne per ilgai. Kad tai nevirstų prievartiniu darbu.

Jie važiuoja per Estrelą, laikydamiesi pagrindinės gatvės. Chuanas rodo turgų, administracijos pastatus, kuklų muziejų ir meno galeriją. Jie pervažiuoja tiltą, palieka miestelį ir važiuoja palei upės vagą, kol prieš akis iškyla įspūdingas namas kalvos šlaite.

– Čia tas ūkis, apie kurį kalbėjau, – sako Chuanas. – Čia mano draugai gavo darbo. *Refugio* yra už namo. Atrodo niūrus, bet iš tiesų ten visai patogiu.

Refugio – tai dvi ilgos cinkuotos skardos pašiūrės, sujungtos dengtu perėjimu; vienoje pusėje prausykla. Jis pa-

stato automobilį. Niekas neišeina jų pasitikti, išskyrus susišiaušusį šunį nesilankstančiomis kojomis, kuris įtempęs grandinę urzgia ant jų iššiepęs pageltusias iltis.

Bolivaras išsitiesia ir slyste išslysta iš automobilio. Iš tolo apžiūri svetimą šunį ir nusprendžia jo nepaisyti.

Berniukas įbėga į pašiūrę ir greit vėl pasirodo.

– Ten dviaukštės lovos! – šūkteli jis. – Aš noriu miegoti viršutinėje! Galima?

Pro užpakalines namo duris išeina stora moteriškė su raudona prijuoste ant palaidos medvilninės suknelės ir krypuodama takeliu artėja prie jų.

– Laba diena, laba diena! – šaukia ji. Apžiūri prikrautą daiktų automobilį. – Iš toli atvažiuote?

– Taip, iš toli. Norėjom paklausti, ar jums nereikia darbininkų.

– Mums visada reikia darbininkų. Kuo daugiau darbininkų, tuo lengvesnis darbas – ar ne taip rašoma knygoje?

– Mudu tik dviese, aš ir žmona. Mūsų draugas turi kitų reikalų. Čia mūsų berniukas, jo vardas Dovydas. O čia Bolivaras. Ar atsiras vietos Bolivarui? Jis šeimos narys. Be jo niekur nevažiuojam.

– Bolivaras yra jo tikras vardas, – sako berniukas. – Jis Elzaso aviganis.

– Bolivaras. Gražus vardas, – sako moteris. – Neįprastas. Neabejoju, kad jam atsiras vietos, jei gražiai elgsis,ės likučius, nieko nepuldinės ir negainios vištų. Darbininkai dabar sode, bet aš jums parodysiu miegamuosius. Kairėje vyrų, dešinėje moterų. Deja, šeimos kambarių neturime.

– Aš miegosiu vyrų pusėje, – sako berniukas. – Simonas sakė, kad galėsiu gauti viršutinę lovą. Simonas man iš tiesų ne tėvas.

– Kaip tik norėsi, vaike. Vietos pakaks. Kiti darbininkai sugrįš...

– Simonas nėra mano tikras tėvas, o Dovydas – ne mano tikras vardas. Norit sužinoti, koks iš tiesų mano vardas?

Moteris nesuprasdama dirsteli į Inesą, bet ši apsimeta nenugirdusi jos klausimo.

– Važiuodami mes žaidėme tokį žaidimą, – įsiterpia jis, Simonas. – Kad neprailgtų. Mėginome sugalvoti sau naujus vardus.

Moteris gūžteli pečiais.

– Greit kiti grįš pietauti, galėsite su jais susipažinti. Užmokestis – dvidešimt realų per dieną, vienodas ir vyrams, ir moterims. Darbo diena – nuo saulėtekio iki saulėlydžio, vidurdienį dviejų valandų pertrauka. Septintąją dieną ilsimės. Tokia yra prigimtinė tvarka, jos ir laikomės. Produktus parūpiname mes, maistą gaminate patys. Ar jums tinka tokios sąlygos? Kaip manote, pajėgsite dirbti? Esate skynę vaisius? Ne? Greit išmoksite, nedidelis menas. Turite skrybėles? Skrybėlių reikės, saulė būna gana kaitri. Ką čia dar pasakius? Mane visada rasite didžiajame name. Mano vardas Roberta.

– Malonu susipažinti, Roberta. Aš Simonas, čia Inesa, o čia Chuanas, mūsų vedlys, kurį man reikės parvežti atgal į miestą.

– Sveiki atvykę į ūkį. Neabejoju, kad gerai sutarsime. Gerai, kad turite savo automobilį.

– Mes juo iš toli atvažiuome. Tai patikimas automobilis. Daugiau iš automobilio nėra ko norėti – tik kad galėtum juo pasikliauti.

Jiems išsikrovus daiktus iš automobilio, iš sodo pradeda slinkti darbininkai. Visi susipažįsta, jiems, taip pat ir Chuanui, pasiūlo pietus: namie keptos duonos, sūrio ir alyvuogių, pastato didelius dubenis vaisių. Samdinių iš viso apie dvidešimt, tarp jų šeima su penkiais vaikais, kuriuos Dovydas santūriai stebi iš užstalės.

Prieš veždamas Chuaną atgal į Estrelą, jis trumpam pasilieka dviese su Inesa.

– Ką manai? – sumurma jis. – Liksim čia?

– Atrodo, gera vieta. Aš pasirėngusi čia pabūti, kol apsidairysim aplink. Bet reikia sugalvoti planą. Ne tam važiuavau į tokią tolybę, kad pasitenkinčiau paprastos papienės darbininkės gyvenimu.

Jiedu su Inesa jau yra apie tai kalbėję. Jei jų ieško, reikėtų elgtis apdairiai. Bet ar tikrai ieško? Ar yra priežasčių baimintis persekiojimo? Ar teisėsaugos ištekliai tokie beribiai, kad išsiųstų pareigūnus į toliausius šalies kampelius ieškoti mokyklos nelankančio šešiamečio? Ar Noviljos valdžiai tikrai taip svarbu, eina ar neina vaikas į mokyklą, jei tik jis neišauga beraštis? Jis, Simonas, tuo abejoja. Kita vertus, o kas, jei ieškos ne mokyklos nelankančio šešiamečio, o vyro ir moters, kurie melagingai apsiskelbė jo tėvais ir neleidžia vaiko į mokyklą? Jei ieškomas ne vaikas, o jis

ir Inesa, tada tikriausiai jiems reikėtų nesirodyti viešumoje, kol persekiotojams nusibos ir paieškos baigsis?

– Savaitę, – pasiūlo jis. – Pabūkim padieniais darbininkais vieną savaitę. Tada galėsime galvoti iš naujo.

Jis važiuoja į Estrelą ir išleidžia Chuaną pas jo draugus, kurie turi spaustuotę. Grįžęs į ūkį, drauge su Inesa ir berniuku eina apžiūrėti naujos vietos. Jie aplanko sodą ir yra įvesdinami į sodininko žirklių ir genėjimo peilio misiterijas. Dovydas nuviliojamas nuo jų ir dingsta nežinia kur su kitais vaikais. Grįžta per vakarienę, apdraskytomis rankomis ir kojomis. Laipiojo po medžius, sako. Inesa nori patepti įdrėskimus jodu, bet jis neleidžia. Miegoti eina anksti, kaip ir visi kiti, Dovydas įsitaiso išsvajotoje viršutinėje lovoje.

Kitą rytą, kai atvažiuoja sunkvežimiais, jiedu su Inesa jau paskubomis papusryčiaus. Dovydas dar trinasi mieguistas akis, su jais nevažiuoja. Kartu su naujais draugais jie sulipa į sunkvežimį, tas juos nugabena į vynuogyną; sekdami draugų pavyzdžiu, jis ir Inesa užsideda ant nuogaros pintines ir imasi darbo.

Kol jie dirba, vaikai gali daryti, ką nori. Jų visas penketas; vadovaujami vyriausio – aukšto, lieso berniuko vešliomis juodomis garbanomis, vardu Bendžis, jie bėga aukštyn, prie molio užtvankos, iš kurios tvenkinio laistomi vynuogynai. Ten plaukiojusios antys išsigandę pakyla, išskyrus porą patelių su dar nemokančiais skraidyti jaunikliais; stengdamosi pasprukti jos varo ančiukus prie tolimesniojo kranto. Tačiau per vėlu: vaikai rėkdamami

aplengkia antis ir suvaro jas į tvenkinio vidurį. Bendžis pradeda svaidyti akmenis, jaunesnieji seka jo pavyzdžiu. Paukščiai, neturėdami kur dingti, plaukioja ratais ir garsiai kvarkia. Akmuo pataiko į prašmatnesnėmis spalvomis pasipuošusį antiną. Jis mėgina kilti iš vandens, bet parkrinta ir ima garsiai taškytis, vilkdamas pamuštą sparną. Bendžis pergalingai rikteli. Akmenų ir molio grumstų kruša sustiprėja dvigubai.

Jis ir Inesa nesuprasdami klausosi triukšmingų garsų; kiti rinkėjai nekreipia į juos dėmesio.

– Kaip tau atrodo, kas ten vyksta? – klausia Inesa. – Manai, Dovydas saugus?

Jis meta pintinę, užlipa kalvos šlaitu ir pasirodo prie užtvankos pačiu laiku: mato, kaip Dovydas stumteli vyresnį berniuką su tokiu įniršiu, kad anas susvirduliuoja ir vos nepargriūva.

– Baik! – išgirsta jo šauksmą.

Berniukas apstulbęs žiūri į užpuoliką, paskui apsigręžia ir vėl sviedžia akmeniu į antis.

Dovydas su visais batais puola į vandenį ir taškydamasis ima artintis prie paukščių.

– Dovydai! – šaukia jis, Simonas. Vaikas jo nepaiso.

Apačioje, vynuogyne, Inesa irgi meta pintinę ir leidžiasi bėgti. Jis nebuvo jos matęs sportuojant jau metus, nuo tada, kai žiūrėjo, kaip žaidžia tenisą. Ji bėga lėtai: per tą laiką priaugo svorio.

Nežinia iš kur pasirodo didelis šuo ir aplenkdamas ją bėga tiesiai kaip strėlė. Po kelių akimirų liuokteli į tvenkinį

ir pasiekia Dovydą. Sugriebęs dantimis jo marškinius, velka besipriešinantį, besitaškantį vaiką į krantą.

Atbėga Inesa. Šuo prigula, pastatęs ausis ir įsmeigęs į ją akis, laukdamas komandos, o kiaurai peršlapęs Dovydas verkia ir daužo šunį kumščiais.

– Nekenčiu tavęs, Bolivarai! – šaukia jis. – Tas vaikas mėtė akmenis, Inesa! Jis norėjo užmušti antį!

Jis, Simonas, pakelia besipriešinantį vaiką ant rankų.

– Nurimk, nurimk, – sako jam. – Antinas gyvas – matai? – jis tik pritrenktas. Netrukus pasveiks. O dabar, manyčiau, jums visiems reikėtų iš čia pasitraukti, kad antys galėtų nusiraminti ir gyventi toliau. Ir negalima sakyti, kad nekenti Bolivaro. Juk mes visi žinome, kad tu myli Bolivarą, o Bolivaras myli tave. Jis manė, kad tu skęsti. Stengėsi tave išgelbėti.

Dovydas piktai išsiveržia iš jo rankų.

– Aš norėjau išgelbėti antiną, – sako jis. – Neprašiau Bolivaro pagalbos. Bolivaras kvailys. Jis kvailas šuo. Dabar *tau* teks jį gelbėti, Simonai. Nagi, išgelbėk!

Jis, Simonas, nusiauna batus, nusimeta marškinius.

– Kadangi tu reikalauji, turiu pamėginti. Tačiau leisk priminti, kad antinas galbūt išsigelbėjimą įsivaizduoja visiškai kitaip negu tu. Gal jis norėtų, kad žmonės jį paliktų ramybėje.

Aplink susirinko kiti vynuogių skynėjai.

– Nelipkit į vandenį, geriau eisiu aš, – pasisiūlo jaunesnis vyriškis.

– Ne. Jūs labai malonus, bet sprendžia mano vaikas. – Jis nusimauna kelnes ir su apatinėmis įbrenda į rudą

vandenį. Greta, beveik netykštelėjęs, kaipmat atsiranda šuo. – Eik šalin, Bolivarai, – sumurma jis. – Manęs nereikia gelbėti.

Susibūrę ant kranto vynuogių skynėjai stebi, kaip nebejaunas ponas, toli gražu nebe tokios fizinės formos kaip tais laikais, kai dirbo uosto krovėju, eina vykdyti savo vaiko įsakymo.

Tvenkinys negilus. Net giliausioje vietoje jam nesemia krūtinės. Bet eiti per minkštą dugno dumblą sunku. Nėra jokio šanso pagauti antiną sulaužytu sparnu, kuris netaisyklingais ratais blaškosi vandens paviršiuje, ką ir kalbėti apie antį, jau spėjusią pasiekti tolimesnį krantą ir su visais ančiukais mikliai pasislėpusią nendryne.

Užduotį atlieka Bolivaras. Praplaukia pro šalį tarsi vaiduoklis, iškėlęs tik galvą virš vandens, nuseka paskui sužeistą paukštį, nasrais tarsi spąstais sugniaužia sužeistą sparną ir ima tempti prie kranto. Iš pradžių – įnirtingas pasipriešinimas, vandenį plakantys sparnai, purslai, bet paskui paukštis staiga tarsi susitaiko su savo lemtimi. Kai jis, Simonas, išbrenda iš vandens, antiną jau laiko rankose jaunesnysis vyriškis, kuris prieš tai pasisiūlė padėti, ir vėl kai smalsiai jį apžiūrinėja.

Saulė pakilusi aukštai, tačiau beveik nešildo. Drebėdamas jis apsivelka drabužius.

Bendžis, kuris sviedė visą šį vargą sukėlusį akmenį, glosto visiškai pasidavusiam antinui galvą.

– Atsiprašyk jo už tai, ką padarei, – sako jaunasis vyriškis.

– Aš atsiprašau, – murma Bendžis. – Galim pagydyti jo sparną? Galim uždėti įtvarą?

Jaunasis vyriškis papurto galvą.

– Tai laukinis padaras, – sako jis. – Jis nepripras prie įtvaro. Bet viskas gerai. Jis pasirengęs mirčiai. Jau susitakė su ja. Žiūrėk. Pažiūrėk jam į akis. Jis jau miręs.

– Jis gali miegoti mano lovoje, – sako Bendžis. – Galėsiu jį lesinti, kol pasveiks.

– Nusigręžk, – sako jaunasis vyriškis.

Bendžis nesupranta.

– Nusigręžk, – pakartoja jaunasis vyriškis.

Inesai, kuri kaip tik šluosto berniuką, jis, Simonas, sušnibžda: „Neleisk, kad jis matytų.“

Ji prispaudžia berniuko galvą prie savo sijono. Šis priešinasi, bet ji neatlyžta.

Jaunasis vyriškis suspaudžia antiną keliais. Greitas judesys ir viskas baigta. Galva nerangiai nusvyra, akys apsi-
blausia. Jis paduoda plunksnuotą lavoną Bendžiui.

– Eik ir palaidok jį, – įsako. – Nagi.

Inesa paleidžia berniuką.

– Eik su draugu, – paliepia jis, Simonas. – Padėk jam palaidoti paukštį. Prižiūrėk, kad viską padarytų kaip reikiant.

Vėliau berniukas susiranda jį ir Inesą tarp vynuogienojų, kur jie dirba.

– Na, tai ar palaidojot vargšą antiną? – klausia jis.

Berniukas papurto galvą.

– Nepavyko iškasti jam duobės. Neturėjom kastuvo. Bendžis jį paslėpė krūmuose.

– Taip negerai. Kai vakare baigsiu darbą, nueisiu ten ir jį palaidosiu. Galėsi man parodyti, kur tai yra.

– Kodėl jis taip padarė?

– Kodėl jaunas vyras išgelbėjo paukštį nuo kančių? Aš tau sakiau. Todėl, kad palaužtu sparnu antinas būtų bejėgis. Būtų atsisakęs lesti. Būtų tiesiog sunykęs.

– Ne, aš klausiau, kodėl Bendžis taip padarė?

– Esu tikras, jis nenorėjo nieko blogo. Tiesiog pradėjo svaidyti akmenis, o paskui viskas išėjo savaime.

– Mažyliai irgi mirs?

– Žinoma, ne. Juk yra motina, ji jais pasirūpins.

– Bet kas jiems duos pieno?

– Paukščiai ne tokie kaip mes. Jie negeria pieno. Be to, pienu girdo ne tėvai, o motinos.

– Ar jie susiras *padrino*?

– Ne, nemanau. Nemanau, kad paukščiai žino, kas yra *padrino*, lygiai kaip ir pienas. *Padrino* – tai žmonių išradimas.

– Jis nesigaili. Bendžis. Sako, kad gailisi, bet iš tiesų ne.

– Kodėl taip manai?

– Todėl, kad jis norėjo užmušti antį.

– Nesutinku, mano vaike. Nemanau, kad jis suvokė, ką daręs, bent ne iki galo. Jis tiesiog svaidė akmenis, kaip berniukai mėgsta. Širdies gilumoje neketino nieko užmušti. O paskui, kai pamatė, koks gražus tas paukštis, kai pamatė, kokį baisų dalyką padarė, jis pradėjo gailėtis ir atsiprašė.

– Iš tiesų jis nesigailėjo. Pats man sakė.

* Krikštatėvis.

– Jei dabar nesigaili, netrukus gailėsis. Sąžinė nepaliks jo ramybėje. Tokie mes, žmonės, esame. Jei padarome ką nors blogo, negalime tuo džiaugtis. Sąžinė neleidžia.

– Bet jis švytėjo! Aš pats mačiau! Jis švytėjo ir svaidė akmenis taip stipriai, kaip tik pajėgė! Jis norėjo juos visus užmušti!

– Nežinau, ką turi galvoje, kai sakai: „švytėjo“, bet net jeigu jis ir švytėjo, net jeigu svaidė akmenis, tai dar vis tiek ne įrodymas, kad širdies gilumoje tikrai norėjo juos užmušti. Mums ne visada pavyksta numatyti savo veiksmų pasekmes, ypač kai esame jauni. Nepamiršk, kad jis pasisiūlė slaugyti paukštį sulaužytu sparnu, priglausti jį savo lovoje. Ką daugiau būtų galėjęs padaryti? Atsviesti atgal jau sviestą akmenį? Tai neįmanoma. Praeities neįmanoma pakeisti. Kas buvo, tas buvo.

– Jis jo nepalaidojo. Tiesiog įmetė į krūmus.

– Man dėl to labai gaila, bet antinas juk nebegyvas. Negalime jo atgaivinti. Kai tik baigsis darbo diena, mudu su tavimi nueisime ir jį palaidosime.

– Aš norėjau jį pabučiuoti, bet Bendžis neleido. Sakė, kad jis purvinas. Bet aš vis tiek pabučiavau. Įlindau į krūmus ir ten pabučiavau.

– Tai gerai, man džiugu tai girdėti. Jam bus labai svarbu žinoti, kad kažkas jį mylėjo ir pabučiavo jau po mirties. Be to, jam bus labai svarbu būti padoriai palaidotam.

– Tu galėsi laidoti pats. Aš nenoriu jo laidoti.

– Gerai, aš pats palaidosiu. O jeigu rytoj rytą mes ateisime ir pamatysime, kad kapas tuščias, o visa ančių šei-

myna – tėtis, mama ir vaikučiai – plaukioja tvenkinyje ir nė vieno netrūksta, tada žinosime, kad pabučiuoti tikrai vertėjo, nes bučiny s gali prikelti iš numirusių. Bet jei nepamatysime, jei ančių šeimos nebus...

– Aš nenoriu, kad antys vėl pasirodytų. Jei jos sugriš, Bendžis ir vėl svaidysis akmenimis. Jis nesigaili. Jis tik apsimeta. Aš žinau, kad jis apsimeta, o tu manimi netiki. Tu niekada manimi netiki.

Nepavyko rasti nei kastuvo, nei kirtiklio, tad jis paskolina iš sunkvežimio domkratą. Berniukas jį nuveda prie krūmų, kuriuose guli dvėseną. Plunksnos jau prarusios blizgesį, akis apnikusios skruzdės. Domkratu jis iškapoja duobę akmeningoje dirvoje. Duobė nepakankamai gili, jis negali apsimesti, kad tai tikros laidotuvės, bet vis tiek įmeta paukštį ir užberia žemėmis. Lauke kyšo sustingusi plėvėta koja. Jis prirenka akmenų ir apdeda jais kapą.

– Na štai, – sako berniukui. – Padariau, ką galėjau.

Kai kitą rytą ateina aplankyti, akmenys išmėtyti aplink, o antino nebėra. Visur pilna plunksnų. Jie paieško, bet randa tik galvą tuščiomis akiduobėmis ir vieną koją.

– Man labai gaila, – sako jis ir nužingsniuoja atgal pas kitus darbininkus.